

9. Осницький А. К. Проблемы исследования субъектной активности [Текст] / А. К. Осницький // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 5-19.
10. Павлик Н.П. Організація виховного процесу в притулку для неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2224/1/51.pdf>. – [Назва з екрану].
11. Соя М. Педагогіка дитячого оздоровчого табору [Текст]: методичні рекомендації / М. Соя. – Івано-Франківськ, 1997. – 60 с.
12. Стародубцева К.В. Суб'єктний досвід як базис для формування духовності [Текст] / К.В. Стародубцева // Проблеми загальної та педагогічної психології, т. XII, ч.3. – 2010. – С. 362-369.
13. Тимощук Н. С. Інноваційні форми та методи особистісно орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи [Текст] / Н.С.Тимощук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – №24. – С. 208-211.

Шевченко Андрій Федорович. Урізноманітнення спектру суб'єктного досвіду в умовах тимчасового виховного середовища

У статті автор пропонує розглядати тимчасове виховне середовище як простір самореалізації зростаючої особистості. Враховуючи специфіку організації життєдіяльності школярів в умовах тимчасового перебування, можна розв'язувати педагогічні завдання різного рівня та складності, сприяючи та прискорюючи процес засвоєння суб'єктного досвіду вихованців.

Ключові слова: тимчасове виховне середовище, суб'єктний досвід, соціалізація, виховання, дитячий оздоровчий заклад.

Shevchenko A.F. Diversification of the spectrum of subjective experience in a temporary educational environment.

In the article, the author proposes to consider the temporary educational environment as a space for self-realization of a growing personality. Taking into account the specifics of organizing the life of schoolchildren in conditions of temporary stay, it is possible to solve pedagogical problems of various levels and complexity, contributing and accelerating the process of assimilating the subject experience of pupils.

Key words: temporary educational environment, subjective experience, socialization, education, children's health camp.

УДК 378

ЯЦЕНКО О.Д.,

кандидат філософських наук, доцент,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕАЛІВ ПРОСВІТНИЦТВА
В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОРОСЛИХ НІМЕЧЧИНИ**

Актуальність проблеми дослідження. Демократію визнано основою справедливого соціального устрою. Проте до сих пір і зміст цього феномену, і специфіка його здійснення зберігають дискусійний характер. В широкому розумінні, демократія – влада і благо для більшості. А більшість, тобто множину, складно привести до спільного знаменника. Таким інструментом, що синхронізує суспільний рух та індивідуальну активність в напрямку спільного блага доречно вважати освіту. В сучасному соціумі зміст та формат освітнього процесу суттєво розширюється: впроваджується система освіти дорослих як на державному рівні, так і на рівні міжнародних організацій, зростає вплив та масштаб неформальної освіти. Відповідно, систему освіти дорослих є підстави вважати дієвим інструментом ствердження демократичного суспільного устрою.

Постановка проблеми. Необхідність організації ефективного функціонування системи освіти дорослих традиційно обґрунтовують економічними факторами та стимулами, що притаманні глобальній економіці знань. Проте такий суто прагматичний підхід до розуміння освіти дорослих буде невинувато обмеженим. Освіта як системний процес цілісного впливу на особистість є феноменом соціальної відповідальності. Тому освіту дорослих доцільно інтерпретувати та оцінювати з позицій справедливого суспільного устрою та демократичних свобод та цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумови, причини та історію становлення системи освіти дорослих ґрунтовно досліджено в роботах Фельцан І. М., яка зазначає соціально-економічні фактори розвитку освіти дорослих. Базаров Т. Ю. називає причиною формування системи освіти дорослих стрімкий прогрес технологій та їх поширення як у виробництві, так і в повсякденному житті. Нейматов Я. М. обґрунтовує соціальний запит на «гнучкі системи освіти», організації, що поєднують формалізовану освіту та самоосвіту. Шапіро А., Кнехт П. актуалізують питання напіврозпаду знання,

або необхідності оновлення компетенцій. Цю думку обстоюють, зокрема, Ключарев Г. А. та Латов Ю. В. (2016), які на основі змістовної емпірико-доказової бази доводять думку про наявність значної невідповідності між потребами ринку праці та обсягами, змістом та якістю підготовки молодих фахівців, випускників закладів освіти. Отже, необхідність організації освіти дорослих на теперішній момент є беззаперечною. І виключно економічними, виробничими чинниками ця необхідність не вичерпується. Згідно підсумкового комюніке VI Міжнародної конференції з освіти дорослих (м. Белена, Бразилія, 2009 р.), «...освіта і підготовка дорослих – головні інструменти у вирішенні глобальних проблем XXI століття: збереження миру, розширення демократії, дотримання прав людини, повага різноманітності, врегулювання конфліктів, стійкий розвиток економіки, удосконалення людських ресурсів та захист довкілля» [12].

Дійсно, роль освіти дорослих у стійкому економічному розвитку суспільства є очевидною, але не єдиною. В сучасному світі освіта набуває ознак необхідного ресурсу для повноцінного життя, змістовного та гідного, про що переконливо зауважує в своїх роботах Н. М. Дем'яненко. Перед низкою кризових явищ, спричинених глобалізацією, міграцією, пандемією, релігійними, культурними, етнічними розбіжностями освіта дорослих є втіленням просвітницької ідеї розбудови справедливого, збалансованого та забезпеченого суспільства. Але існує також альтернативне бачення соціальної місії системи освіти дорослих. Наприклад, Шібао Гуо вважає сучасні процеси розвитку освіти етнокультурними, особливо на тлі глобалізації та транснаціональної міграції. Автор переконаний, що неперервна освіта фактично не виконує функції адаптації та інтеграції в полікультурному середовищі. Відповідно, саме освіта стає дієвим інструментом трансляції домінантних норм і цінностей суспільства, що приймає мігрантів. Автор натомість пропонує розбудову інклюзивного освітнього середовища, яке формуватиме ідеали та принципи соціальної справедливості «плюралістичного громадянства». Такий підхід до освіти дорослих має метою переконати в необхідності полікультурної різноманітності як бажаної та позитивної переваги соціального поступу, гармонією свободи, мобільності, прийняття та приналежності.

Втілення просвітницької ідеї про «освіту всіх» відрізняється множиною конкретних реалізацій. Так, Р. Мюллер, С. Ремдіх, К Кехлер, Л Марр, С Репо та К Юджнен зауважують, що організація навчання протягом життя стало політичною метою ЄС з кінця 90-х років. На прикладі Данії, Фінляндії, Німеччини та Англії автори доводять, що системи освіти дорослих в цих країнах перебувають на різних стадіях розвитку, що ускладнює інтернаціоналізацію освіти в європейському просторі. Німецька система освіти дорослих має більш ніж вікову історію становлення та етнічно зумовлену специфіку організації. Так наприклад, П. Протч та Х. Сольга аналізують систему освіти Німеччини, зазначаючи її складну організацію та стратифікацію. Загальним висновком авторів дослідження є вказівка про значний вплив соціального походження на доступність освіти та можливості здобуття кваліфікації. Отже, система освіти в Німеччині і складна, і неоднозначна. Тим більш показовим є зв'язок взаємної детермінації між освітою та суспільним життям в цілому.

Постановка завдання. З'ясувати зміст і специфіку системи освіти дорослих в Німеччині з позицій її соціально-політичного впливу та способу ствердження демократичного устрою в глобалізованому та полікультурному, поліетнічному соціумі.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика Німеччини характеризується наступними вельми показовими факторами: з одного боку, її зміст та конкретика реалізації зумовлена федеральною специфікою, культурною автономією та соціально-економічними запитами. Разом з тим, розробка і впровадження освітньої політики орієнтовані не тільки на спільні національні та державні інтереси, але відбувається в контексті міжнародних відносин та глобальних трансформацій сучасного світу. Іншими словами, система освіти Німеччини прагне до збалансування, гармонізації конкретного та загального, місцевого та універсального. Як наслідок впровадження такої установки, система освіти Німеччини має неоднорідну структуру, є розгалуженою та різноманітною, як в питаннях змісту освіти, так і відносно її менеджменту.

Система освіти Німеччини включає в себе такі освітні сектори: Дошкільна освіта (Elementarbereich), початкова освіта (Primarbereich), неповна середня освіта (Sekundarbereich I), старша середня освіта (Sekundarbereich II), вища освіта (Tertiärbereich), четвертична освіта (Quartärbereich) [16]. Саме четвертична освіта є мережею, в якій організована освіта дорослих. Показово, що її функціонування забезпечується не стільки державними джерелами фінансування, скільки приватними компаніями, які зацікавлені у високо кваліфікованих працівниках та розвитку власного бізнесу, підвищенні його конкурентоздатності та ефективності. Постійна конференція міністрів освіти (Kulturministerkonferenz) наводить наступне визначення четвертичної, або неперервної освіти: «...продовження або поновлення організованого навчання після завершення різного початкового періоду навчання, і, як правило, після працевлаштування, або родинної роботи [17]». Цей сектор включає в себе і самоосвіту, і не тільки професійного спрямування, але й політичного, культурного,

наукового спрямування. Неперервна освіта є необхідним елементом сучасного життя як в соціальному, так і в особистісному вимірі. Стрімкий розвиток технологій виступає основою для розуміння неперервної освіти як необхідного адаптаційного механізму людини до соціуму, а соціуму до економічних та політичних викликів сучасності. Система освіти дорослих в Німеччині передбачає поділ на такі області: освіта протягом життя (Lebenslanges Lernen), Професійне навчання (Berufliche Weiterbildung) та перенавчання (Umschulungen).

Відповідно до низки міжнародних досліджень [18], постійно зменшується список професій, ефективність яких забезпечується однократним навчанням. Освіта протягом життя, і як концепт, і як дієва мережа установ освіти, містить розуміння освіти як перманентного процесу для сучасного фахівця. Тому освітня політика Німеччини містить наступні принципи та задачі, вмотивовані перспективою соціальної динаміки:

- формування ефективної мотивації для освіти дорослих, популяризація та маркетинг освітніх послуг, особливо на локальному федеральному рівні;
- формалізованість освіти протягом життя, а саме присвоєння кваліфікації та сертифікація освіти;
- заохочення бізнес-структур до формату діяльності «організацій, що навчаються», тобто поглиблення та розширення співпраці із стейкхолдерами освіти, роботодавцями;
- доступність освітніх послуг та пластичність освітніх траєкторій, орієнтація на наявність попиту та оптимізація цільової аудиторії;
- постійний супровід та консультування громадян відносно можливостей здобуття освіти та перспективного професійного розвитку.

Відповідні моніторингові служби Німеччини [15] констатують доволі низький попит на неперервну освіту, порівняно із іншими країнами ЄС. Тому Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень ставить за мету збільшення участі громадян в усіх формах навчання з 72 % до 80% [15]. Іншими словами, статистичний показник у 72% викликає занепокоєння у освітян Німеччини.

Для вирішення цієї проблеми німецький уряд впроваджує наступний комплекс заходів:

- система фінансового стимулювання неперервної освіти у вигляді «бонусу неперервної освіти»;
- забезпечення прозорості надання освітніх послуг та оптимізації їхнього менеджменту;
- системний моніторинг якості освіти, як наприклад, за допомогою німецького інституту інформації Stiftung Warentest;
- координація регіональних освітніх центрів та посилення державної взаємодії різних установ освіти.

Показово, що усвідомлення цінності та необхідності освіти набуває ознак стійкої суспільної думки в цій країні ЄС в тому числі. Згідно статистичних даних [15], навіть найбільш вразливі верстви населення країни, а саме домогосподарства із річним прибутком менше 20000 євро, планують скористатись послугами четвертичної освіти, а саме 10% з таких респондентів висловлюють чіткі наміри про участь в навчальних курсах та тренінгах.

Основні причини та цілі народних університетів наступні: формування знань, формування переконань, формування волі, формування людини. Його мотивацією є повернення до раціоналізму в повсякденному житті та «турбота» про ірраціональне. Створення центрів освіти для дорослих є можливістю ствердження демократії. Така освіта формує таке усвідомлення політичного, соціального та культурного, яке здатне виступити основою справжнього відродження європейських цінностей.

Освіта в таких центрах передбачає доступність для всіх шарів та пластів соціуму. Відповідно, зміст освітніх послуг сформований запитами та потребами актуального стану суспільства, ринку праці та економічного розвитку. На теперішній час в Німеччині ефективно функціонують приблизно 900 центрів освіти для дорослих, дев'ять мільйонів курсів на рік – показовий результат історії розвитку протягом століття.

Робота центрів освіти для дорослих ґрунтується на переконанні, що освіта створює можливості для кожної людини до покращення якості свого життя та життєвих перспектив. В більш глобальній перспективі така активність також є важливою, оскільки зміна якості життя окремих громадян призводить до підвищення якості життя соціуму.

Політична освіта має метою формування чіткого уявлення про прямий вплив політичних рішень на конкретну життєву ситуацію. Така обізнаність суттєво підвищує мотивацію до участі громадян в політичному житті на всіх рівнях: від національного, до регіонального та місцевого. Це надзвичайно важливо, адже в будь-якому місті, районі, селі та громаді ухвалюють важливі політичні рішення: питання інфраструктури, забудови, транспортних сполучень, заходів культури та виховання дітей.

Центри освіти дорослих є осередками демократії, насамперед, тому, що спонукають до спілкування абсолютно різних людей, що «випадково» зустрілися та мають комунікувати в певному форматі. Важливо зрозуміти, що демократія не є владою більшості, або конкуренцією влади та опозиції, справжня демократія – це мистецтво співіснування. Це така ситуація, коли люди з різними поглядами,

походженням та переконаннями збираються разом і розуміють проблеми, інтереси, прагнення та цінності одне одного.

Політична освіта в таких центрах має метою не переконання, або навчання «правильним» поглядам та вподобанням, але надають необхідну інформаційну та фактологічну базу для власних висновків та суджень, а також формують уявлення про прийнятні в певній спільноті способи реалізації своїх прагнень. Важливим напрямком взаємодії центрів освіти для дорослих із громадянським суспільством є розвиток волонтерського руху, його управлінсько-організаційний супровід та заохочення.

Сучасний глобалізований світ потребує такої демократичної освіти, яка не обмежується національними кордонами та національною ідеєю. За для спільного бажаного майбутнього існує необхідність більш широкого, панорамного та перспективного погляду на європейські цінності та інтегративний зміст європейської культури. Центри освіти для дорослих співпрацюють з традиційними університетами, неурядовими організаціями, місцевими асоціаціями з метою об'єднання суспільства, згуртування спільноти для більш справедливого та стабільного соціального життя. Такі центри виконують функції інтеграції та трансляції цінностей культури, універсальних цінностей людства, навчають людей бути ефективними в єдності різноманіття: об'єднання людей різних талантів, компетенцій та навичок в дієвий організм соціального устрою. Адже галопуючий ріст НТР унеможлиблює універсальність традиційної освіти, тому диференціація неминуха. І тут гостро постають проблеми взаємодії та співробітництва, соціальної згуртованості та довіри, спільних цінностей та мети. Усвідомимо, що «суспільство знань» - це не спільнота геніїв, це, насамперед, комунікативна спільнота, всередині якої налагоджений обмін знанням, з необхідністю компетентним та достовірним. Оскільки розвиток цифрових медіа та соціальних мереж технічно суттєво розширює такі можливості, але анонімність такої колаборації значно знижує її дієвість. Тому логічно, що центри освіти для дорослих покликані не тільки формувати компетенції в сенсі традиційних університетів, але формувати дискурсивний процес когнітивної взаємодії, навчання одне в одного, обміну думками та пошук порозуміння.

Освітні центри для дорослих стверджують, по суті, ідеали європейського Просвітництва: ідеологічна нейтральність, розвиток індивідуальної компетентності, персональна та соціальна зрілість, суспільний запит як фактор розвитку та добробуту.

Політична освіта на сучасному етапі історії є вимогою самозбереження суспільства і його громадян. Відомо, що ліберальна демократія без належного рівня освіти просто руйнується. Політична освіта ґрунтується на беззаперечному ідеалі ціннісної свободи особистості.

Висновки. Освіта в сучасному суспільстві розуміється не тільки як підготовка до певного формату діяльності та виробництва, але швидше як необхідна та універсальна складова щоденних практик людини по всьому світі. В розвинених країнах така тенденція спирається на системну освітню політику держави, як наприклад в Німеччині. Освіта є важливим компонентом державної стратегії згуртування спільноти та інтеріоризації суспільних ідеалів та цінностей. Через розгалужену систему освіти дорослих реалізується принцип гармонізації соціального та індивідуального, свободи та обов'язку, прийняття Іншого та приналежності до громади. Зміст освіти дорослих в загальному підсумку становить формування знань, переконань, волі, тобто людини в цілому. Світ, що стрімко змінюється, продукує потребу у зваженій рефлексії трансформаційних процесів дійсності, додатковій адаптації до ситуації та координації множини індивідуальних прагнень. Мережа центрів освіти дорослих фактично моделює таку ситуацію, в якій людина має проаналізувати власні життєві здобутки та перспективи, взаємодіяти з різними людьми, організаціями та інституціями для вирішення своїх нагальних проблем.

Демократія здійснюється через комунікацію і спілкування. Освіта дорослих вмотивовує до цього якнайкраще, як формальна, так і неформальна.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guo Sh. (2010) Toward cognitive justice: emerging trends and challenges in transnational migration and lifelong learning, *International Journal of Lifelong Education*, 29:2, 149-167, DOI: 10.1080/02601371003616533
2. Kliucharev G. A., Latov Iu. V. (2016) Continuing Education, *Sociological Research*, 55:4, 225-244, DOI: 10.1080/10610154.2016.1264192
3. Müller R., Remdisch S., Katharina K., Marr L., Repo S., Yndigegn C. (2015) Easing access for lifelong learners: a comparison of European models for university lifelong learning, *International Journal of Lifelong Education*, 34:5, 530-550, DOI: 10.1080/02601370.2015.1030350
4. Protsch P., Solga H. (2015): The social stratification of the German VET system, *Journal of Education and Work*, DOI: 10.1080/13639080.2015.1024643
5. Давидов П. Г. Безперервна освіта – вимога часу чи нова філософія освітньої діяльності // Вісник ДонНУЕТ – 2010. – № 2 (46). – С. 170-176.

6. Дворецька Г. В. Соціологія праці: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. - К. : КНЕУ, 2005. - 203 с.
7. Дем'яненко Н. М. Ідея освіти впродовж життя у світовому освітньому просторі. Рідна школа. №1–2 (січень–лютий) 2011. С. 49-53.
8. Добридень А. В. Навчання впродовж життя в контексті болонського процесу // Вища освіта України. – Дод. 3, т. 1 (8): темат. вип. «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 90-97.
9. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. - 400 с.
10. Лотюк Ю. Г. Неперервна освіта для позиттивного вдосконалення людини у світлі ідей сталого розвитку // Нова педагогічна думка. – № 1. – 2011. – С. 14-17.
11. Овчаренко С. Г. Неформальна освіта – необхідний елемент сучасної освітньої системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dialog.lviv.ua/files/champions-final-conference.pdf>.
12. Співробітництво України та ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. URL : <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/ukraine-unesco/cooperation>
13. Участь України у діалозі ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. URL : <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/639>
14. Фельцан І. М. Історія становлення теорії освіти дорослих у Європі. Науковий вісник ужгородського університету. серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Випуск 1(40). – 299-301
15. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/710932/umfrage/teilnahme-an-der-erwachsenenbildung-in-deutschland-nach-nettohaushaltseinkommen/>
16. <https://www.bildungxperten.net/wissen/was-ist-der-quartaerbereich/>
17. <https://www.bildungxperten.net/wissen/wie-funktioniert-das-deutsche-bildungssystem/>
18. <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/human-capital-trends.html>

Яценко Олена Дмитрієна. Реалізація демократичних ідеалів Просвітництва в системі освіти дорослих Німеччини

В статті аналізується значення та доцільність освіти дорослих з огляду на сучасну соціокультурну ситуацію, процеси глобалізації та запити ринку праці на національному та світовому рівні. Послідовно обґрунтовується думка про важливу роль освіти дорослих як шляху реалізації просвітницьких ідеалів демократії та лібералізму. На прикладі системи освіти дорослих Німеччини доведено ефективність такої навчальної діяльності для розв'язання широкого спектру нагальних проблем як окремої особистості, так і спільноти, суспільства в цілому.

Ключові слова: демократія, освіта дорослих, цінність, інклюзія, згуртованість.

Yatsenko Olena. Realization of democratic ideals of the Enlightenment in the system of adult education in Germany

The article analyzes the importance and feasibility of adult education in view of the current socio-cultural situation, globalization processes and labor market demands at the national and global levels. The idea of the important role of adult education as a way of realizing the Enlightenment ideals of democracy and liberalism is consistently substantiated. The example of the adult education system in Germany proves the effectiveness of such learning activities to solve a wide range of contemporary problems of the individual and the community, society as a whole.

Key words: democracy, adult education, value, inclusion, cohesion.